

Рецензия за дисертацията на Моника Гълъбова

от доц. д-р Морис Фадел,

Нов български университет

Дисертацията на Моника Гълъбова, озаглавена „Четене на периферията: художественото пространство на границата в прозата на Адам Ботор“, изпълнява формалните изисквания за дисертационен труд: тя се състои от увод, четири глави, заключение и подробна библиография.

„Периферия“ и „граница“ са понятия, които често се срещат в литературоведските текстове. Същевременно обаче те не намират внимателно изясняване. Литературоведите обикновено ги употребяват като саморазбиращи се. Достойнството на дисертацията на Моника Гълъбова се състои в това, че тя ги подлага на обсъждане, в хода на което не се стига до прибързаното им изясняване, до застопоряването им в някакъв устойчив смисъл, а до разкриване на тяхната многозначност и убегливост.

Как би следвало да изглежда едно говорене за границата и периферията? Не си представям, че за тези понятия може да се говори с някакъв „пищен, напудрен стил“, изпълнен със самонасада от езика. Говоренето за границата и периферията би трябвало да е крайно пестеливо, разположено на линията между изказването и замълчаването. Такъв е стилът на Моника Гълъбова. Той не се опива от езика, не изпада в захлас от неговата игра, а е съдържан, вгледан в онова, което има да изкаже, съзнавайки трудността на това упражнение.

Уводът прецизно и лаконично формулира целите, които ще следва дисертационният труд, и методите, които ще използва за тяхното осъществяване. След това има глава, която е неочаквана за едно литературоведско изследване. Тя не само представя произведенията, които ще бъдат обект на коментар – романите *Районът Синистра*, *Посещението на архиепископа* и *Птиците на Верховина* – но и техният автор - унгарският писател Адам Бодор.

Защо авторът? Не би ли следвало едно образцово литературоведско изследване да се съсредоточи основно върху литературните текстове? В биографията на Бодор има нещо, което го сродява с темата на дисертационния труд. Той е човек на границата и на периферията. Унгарец, но роден в Румъния, като самата разделителна линия между Унгария и Румъния е межда между Централна и Източна Европа. Без да разберем тази граничност в биографията на автора ще усетим малко по отношение на темите за границата и периферията в неговите произведения.

Във важната за изследването трета глава се въвежда теоретичния инструментариум, който ще се използва. При дискутирането на теоретичните проблеми, с които се сблъсква текста, се проявява високата теоретична култура на М. Гълъбова, нейното познаване не просто на отделни постановки, но и на техния контекст, на понятийната мрежа, от която са част.

Внимание е отделено на трима теоретици: Фуко, Бахтин и Лотман. Те са подбрани неслучайно. При техния избор личи усета на дисертанта за граничността и нейното прескачане. Фуко е част от съвременния западен теоретичен канон, Бахтин и Лотман са източноевропейци. Съответно всеки от тях е по някакъв начин граничен. Фуко се е съпротивлявал срещу това да бъде разглеждан като класически философ, Бахтин и Лотман не могат да бъдат класифицирани само като литературни теоретици.

М. Гълъбова изгражда мрежа от три понятия на тези автори: „хетеротопия“ на Фуко, „хронотоп“ на Бахтин и „семиосфера“ на Лотман. Мрежата е така построена, че всяко от понятията проблематизира останалите и същевременно ги допълва. „Хетеротопията“ се противопоставя на времевия момент в „хронотопа“, а „семиосферата“ се нуждае от допълнението на „хетеротопията“ като различно пространство, защото самата „семиосфера“ сякаш не отчита различието.

Следващите две глави от дисертацията са аналитични вглеждания в романите на Бодор. В тях се откроява умението на дисертанта да чете внимателно литературния текст, да се спира на особеностите на самия текст, без да бърза да прави обобщения и изводи. Това обаче не означава, че анализа на произведението не се опира на теоретични постановки, че вярва в невинното самозабравено отдаване на написаното. Теорията не пречи на прочита. Тъкмо обратното – тя го прави по-съсредоточен, по-чувствителен към странностите и парадоксите на произведението.

Тъкмо така е в дисертацията на Моника Гълъбова. Понятията „хронотоп“, „хетеротопия“ и „семиосфера“ позволяват на дисертанта да открие по-добре обвързаността на романите на Бодор с преживяването на границата и периферията. Много често в литературоведските изследвания това преживяване представено по един позитивен начин. Границата се разглежда като възможност, като откриване на нови перспективи. В прочита на романите на Бодор, който осъществява Моника Гълъбова, е по-скоро обратното. Тук границата и периферията са извор на негативност. Те причиняват криза на идентичността, ценностен хаос, объркване на представите.

Бих искал да открия няколко аналитични наблюдения в дисертацията, които ми се струват приносни и интересни.

Първото е за отношението между властта, пространството и паметта. Моника Гълъбова твърди, че „пространството обуславя паметта за властта и последващата ѝ регенерация, а пък властта се опитва да ограничи функционалния обхват на паметта“. Пространството се съпротивлява на властта, то не може да бъде завладяно от нея, защото носи паметта за друго време, за ситуация, когато властта не е била определяща.

Много любопитни са разсъжденията на Моника Гълъбова за присъствието на автора в романа *Районът Синистра*. Оказва се, че повествованието разколебава едновременно представата за съществуването и на реалния, и на художествения Бодор (с. 83). Това разколебаване е по-радикално от обявяваната от структурализма „смърт на автора“.

Силни са страниците, посветени на природата и анимализацията, на миризмите и физиологичните процеси в текстовете на Бодор. Интересен ми се струва погледът на дисертанта върху природата като стремяща се да подчини тялото ни чрез болестта и като осигуряваща ни подслон и убежище (с. 123). Това двойствено разбиране на природата избягва, както от нейното апологетизиране, така и от негативното отношение към нея – две интерпретации, които сякаш периодично се сменят в историята.

Авторефератът вярно отразява приносите и съдържанието на дисертацията.

Апелирам за това уважаемото научно жури да предложи на Академичния съвет да присъди на Моника Гълъбова образователната и научна степен „Доктор“ в направление 2.1. Филология.

22. 06. 2022 г.

.....

(М. Фадел)

